

Nadzorovanje terminologije

Poglavje ponuja kratko uvodno informacijo o uporabi nadzorovane terminologije in sintakse. Terminologija predstavlja obsežno področje, s katerim se je nujno spoprijeti ob inventarizaciji in katalogizaciji muzejskih predmetov.

Kaj pomeni 'nadzorovanje terminologije'?

Izraz 'nadzorovanje terminologije' pomeni standardiziranje nabora izrazov, ki jih uporabljamo pri inventarizaciji oziroma pripravi kataložnih izpisov inventariziranih predmetov. Na primer, tridimenzionalno upodobitev človeka ali živali v velikosti, ki je precej manjša od naravne velikosti upodobljenega, lahko označimo z izrazoma kipec ali figurica, saj imata izraza enak pomen. Če pa bomo oba v kataložnih izpisih uporabljali kot ključni besedi za iskanje in pregledovanje, bomo težko našli vse istovrstne predmete. Nekateri predmeti bodo razvrščeni pod črko K kot kipec, drugi pod črko F kot figurica. Nekateri bodo morda razvrščeni celo pod model figure, porcelanasta figura in podobno. Če bodo takšni zapisi digitalizirani, bo iskanje po le enem od uporabljenih izrazov nepopolno. Zato je zelo pomembno, da se uporablja zgolj en izraz, ki označuje vse predmete, ustrezajoče isti splošni definiciji.

Kaj pomeni 'nadzorovanje sintakse'?

Izraz 'nadzorovanje sintakse' pomeni standardiziranje oblike oziroma načina zapisovanja izrazov. Ko zapisujemo osebna in korporativna imena, krajevna imena, datume in podobno so besede, ki jih uporabimo, sicer jasne, zaporedje, v katerem so besede zapisane, pa je lahko nedosledno. Na primer, v vsakdanji rabi lahko uporabljamo tako zapis g. F. Kos kot zapis Franc Kos, vendar bi v abecednem kazalu oba zapisa našli na različnih mestih. Zaradi zagotavljanja natančnega indeksiranja in iskanja podatkov moramo sprejeti dosledna sintaktična pravila.

Zakaj moramo to narediti?

Uporaba standardizirane terminologije in sintakse omogoča pripravo doslednih in urejenih zapisov, ki bodo ob iskanju podatkov dali zanesljive odgovore. Nesmiselno je beležiti podatke o predmetu, če teh podatkov ne bomo mogli najti in uporabiti.

Kaj naj nadzorujemo?

V posameznih razdelkih SPECTRUM-ovega poglavja o podatkovnih enotah so predstavljeni podrobnejši nasveti o tem, kako pravilno zapisovati podatke v posameznih podatkovnih enotah. Dodatne napotke je mogoče najti tudi v priročniku Stuarta Holma *Cataloguing Made Easy*.

Nadzorovano terminologijo uporabljamo v vseh podatkovnih poljih, ki jih želimo indeksirati, v opisnih podatkovnih poljih, ki jih ne bomo uporabili za pripravo indeksov, pa lahko uporabljamo prosto besedilo. Če se v posameznem muzeju še zmeraj ročno vodi sistem inventarizacije, katalogizacije in indeksacije, je pristop nekoliko bolj pragmatičen, saj je število posamičnih indeksov, ki jih še lahko vodimo ročno, omejeno. Ob tem se je treba zavedati, da so današnje kartotečne kartice prihodnji računalniški zapisi.

Če z zbirkami upravljamo prek podatkovne baze, moramo pri tem uporabljati natančno dorečeno sintakso, saj bomo le tako lahko (po)iskali primerljive podatke. Pri uporabi nadzorovane sintakse moramo upoštevati nekaj osnovnih pravil, ki se še posebej nanašajo na:

- osebna imena
- korporativna imena
- krajevna imena
- datume.

Terminološki viri

Kaj je seznam terminov?

Seznam terminov je seznam dogovorjenih izrazov in besed, ki jih uporabljamo pri zapisovanju določenih podatkovnih enot, kot so na primer predmetna imena, materiali, uporabnost in tako naprej. Številni muzeji pripravijo interni seznam terminov, da zadostijo specifičnim potrebam, lahko pa uporabijo tudi katerega od javno objavljenih seznamov.¹ V seznamu terminov so zabeleženi vsi možni izrazi, s katerimi poimenujemo določen predmet ali pojem, pri tem pa je označeno, kateri izrazi so za uporabo 'priporočeni' in kateri 'niso priporočeni'.

Primer:

Roman	UPORABI	Knjiga
Knjiga	UPORABI ZA	Roman

Kaj je tezaver?

Tezaver je bolj dodelana oblika besednih seznamov, ki celoviteje predstavlja razmerja med posameznimi izrazi. Tezaver je zasnovan hierarhično, pri čemer se vsaka veja drevesa razvije v vse bolj podrobne in specifične izraze.

Primer:

Oblačila	
Obutev	Čevelj
	Hišni copat
	Nadčevelj
	Pohodni čevelj
	Salonar
	Sandal
	Športni copat
	Škorenj
	Gumijasti škorenj
	Jahalni škorenj
	Ribiški škorenj
	Vojaški škorenj
	Zimski škorenj

¹ V Sloveniji za sedaj tovrstnega objavljenega seznama še nimamo.

Zaščitno obuvalo

Za vsak zapisan izraz obstaja termin, ki izraža njegov širši pomen (ŠP), ali termin, ki izraža njegov ožji pomen (OP). Kadar uporabljamo tezaver, skušamo izbrati izraz, ki v najožjem pomenu besede označuje določen predmet ali pojem. V ta namen imajo številni tezavri ob vsakem izrazu še kratek splošen opis (KO), ki nam pojasnjuje njegov pomen.

Primer:

- KO Zaščita za obutev, ki ne presega gležnjev; vključno z dodatno obutvijo, ki se nosi čez običajno obutev (na primer nadčevelj). Glede pripomočkov, ki dvignejo stopalo in ga zaščitijo pred umazanijo, blatom in podobnim, glej 'zaščitno obuvalo'.
- ŠP Obutev
- OP Nadčevelj, natikač, pohodni čevelj, sandal, športni copat, telovadni copat.

Med različnimi izrazi obstajajo včasih tudi povezave, čeprav ni nujno, da izražajo isti pomen. Takšni izrazi so v tezavru predstavljeni kot izrazi s sorodnim pomenom (SP).

Primer:

- ŠP Obutev
- SP Čevljarstvo

Kaj je klasifikacijski sistem?

Klasifikacijski sistem omogoča, da izraze oziroma z njimi označene predmete razvrstimo v večje skupine. Klasifikacijski sistem nam zelo pomaga pri iskanju predmetov, ki imajo skupne lastnosti ali se uporabljajo za isti namen, njihova predmetna imena pa so zelo različna. Na primer, v zbirki želimo poiskati vse predmete, ki se navezujejo na 'gostilne'. Priprava seznama vseh predmetov, ki jih lahko najdemo v gostilnah, kot so na primer kozarci, pivski vrčki, fotografije, oprema itn., in posamično iskanje po vsakem izmed predmetov s tega seznama bi bila dolgotrajna in zelo zamudna. S pomočjo klasifikacijskega sistema lahko pod pojmom 'gostinstvo' hitro poiščemo vse predmete naenkrat.

Predmet lahko klasificiramo na več različnih načinov; morda uporabimo celo dva različna klasifikacijska sistema. Najbolje je, da pri tem uporabimo katerega od splošno sprejetih oziroma javno objavljenih klasifikacijskih sistemov², saj ga lahko, če v njem ne najdemo vsega, kar potrebujemo, prilagodimo potrebam, ki ustrezajo posebnostim naših zbirk.

Pogosto uporabljen klasifikacijski sistem je Klasifikacija družbene zgodovine in industrije (*Social History and Industrial Classification* ali SHIC),³ ki ne vsebuje imen posameznih predmetov, temveč medsebojno povezuje predmete, slike in vse ostalo, kar sodi v isto področje človekovega delovanja. Predmetov ne razvršča v skupine po tipu (generičnih lastnostih).

SHIC je decimalni klasifikacijski sistem, ki izhaja iz štirih osnovnih poglavij:

1. Družbeno življenje

² V Sloveniji je veljaven Pravilnik o seznamu zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/2010), ki v 5. členu našteva zvrsti premične kulturne dediščine. Dostopen je na spletnem naslovu <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2010102&stevilka=5232>.

³ Gre za klasifikacijski sistem, ki ga uporabljajo zlasti britanski muzeji.

2. Domače in družinsko življenje
3. Zasebno življenje
4. Delovno življenje

Več decimalnih mest kot je uporabljenih, podrobnejša postaja klasifikacija. SHIC-ova klasifikacija uvodoma podaja primer, kako lahko klasificiramo klavir, ki ga pri svojem delu uporablja mizar:

4. Delovno življenje
- 4.5 Proizvodna dejavnost, ki ni drugod podrobneje označena
- 4.56 Lesna in pohištvena dejavnost
- 4.565 Leseno in oblazinjeno pohištvo ter oprema za prodajalne in pisarne
- 4.5654 Mizarsko orodje in pohištveni sestavni deli

Kako izberemo terminološki vir?

Terminologija za muzejske zbirke

Zaradi potreb muzejev in galerij so bili v tujini pripravljene in javno objavljeni številni tezavri. Tam tudi vrsta dražjih in visoko razvitih računalniških programov, ki se uporabljajo pri muzejski inventarizaciji in katalogizaciji, že vključuje tezavre, iz katerih lahko izbiramo poenotene izraze. Med najpogosteje uporabljenimi je tezaver Gettyjevega informacijskega inštituta (Getty Information Institute).

Če želimo pri svojem delu uporabiti tezaver ali klasifikacijski sistem, je bolje, da uporabimo katerega od že obstoječih, namesto da razvijamo lastnega. Tako bomo ne samo prihranili trud in čas, temveč nam bo uporaba terminološkega vira, ki se uporablja tudi za druge sorodne zbirke, v prihodnje pomagala pri medinstitucionalni izmenjavi podatkov in ustvarjanju lastnih spletnih virov. Še pred tem se pozanimajmo, kako muzeji, ki hranijo sorodne zbirke, nadzirajo uporabo terminologije, kaj uporabljajo in kako to ustreza njihovim potrebam.

O razvoju lastne terminologije razmislimo le, če resnično ne obstaja nič primerljivega. Če se odločimo, da je to edina možnost, si pri sestavljanju tezavra lahko pomagamo tudi z obstoječimi standardi. Pozanimajmo se tudi, ali so pri izdelavi skupnega tezavra pripravljene sodelovati tudi katere druge organizacije. Ne glede na to, kakšna bo naša odločitev, ne smemo podcenjevati zapletenosti, časa in naporov, ki jih bomo morali vložiti v pripravo lastnega tezavra.

Za poglobljen študij priporočamo:

Holm, Stuart, Cataloguing Made Easy, 2nd Edition, Cambridge, MDA, 2002

Holm, Stuart, Opredmeteni predmeti: kako dokumentirati muzejsko zbirko, Ljubljana, Skupnost muzejev Slovenije, 2003

Holm, Stuart, Guidelines for Constructing a Museum Object Name Thesaurus, Cambridge, MDA, 2001.

Spletni viri

Na spletni strani Collections Trusta je dosegljiva SPECTRUM-ova terminologija, ki ponuja napotke o terminoloških virih, primernih za muzeje, vključno s povezavami do izbranih spletnih tezavrov, klasifikacijskih sistemov in drugih veljavnih dokumentov, med katerimi so številni za uporabo

dostopni brezplačno. Obiščite spletno stran <http://www.collectionstrust.org.uk/spectrum-terminology/>.

Prevod in priredba: Marjetka Bedrač, Pokrajinski muzej Maribor, 2010.